

Retorica?

Willem Buijink **Het probleem van retorica**

Het probleem is dit: in maatschappelijk discussies worden feiten en getoetste beweringen nog steeds overwoerd door retorica. Dat is zo in maatschappelijke discussies over hoe zaken geregeld moeten worden, ook op het terrein van de Bedrijfseconomie en daarbinnen, de Accountancy. Retorica, en dat roept somberheid op, is bovendien klaarblijkelijk onstuitbaar. Het vraagteken achter 'retorica' geeft aan dat ik straks toch een andere uitweg dan 'berusten in retorica' zie.

Ik moet bekennen dat ik het 'retorica'-probleem lange tijd niet zag. In het Australische tijdschrift 'Abacus' heb ik niet lang geleden nog een pleidooi gehouden voor 'Evidence-Based Financial Accounting Regulation' (Buijink, 2006). Ik moet nu bekennen, terugkijkend, dat was een naïef pleidooi. Het gretige gebruik van retorica door partijen betrokken bij maatschappelijke discussies over Bedrijfseconomie en Accountancy maakt het ondenkbaar, vrees ik nu, dat regels op die gebieden (de initiatie ervan, de reactie erop en het toezicht erop) ooit in belangrijke mate 'evidence-based' zullen zijn. Dat is een sombere conclusie. Feiten en getoetste beweringen, wetenschappelijk kennis dus, spelen daardoor een veel te geringe rol.

Ik maak een uitstap naar Barcelona. In Barcelona zijn er twee belangrijke academische Hogere Handelsscholen, Business Schools. Het zijn ESADE en IESE. Ze liggen praktisch naast elkaar in de chique wijk Pedralbes. ESADE heeft nu ook een nieuwe campus in Sant Cugat de Vallès, achter de Tibidabo-berg. Het is een heel mooie campus. In januari 2014 luisterde ik daar naar een presentatie van Eduard Bonet. Bonet is een ESADE-veteraan. Hij heeft voor ESADE de onderzoeksmaster op het terrein van Management en het daaropvolgende ESADE Doctoraatprogramma georganiseerd, al in de jaren 1990. Hij pleitte in zijn presentatie, verrassend vond ik, voor het herwaarderen van het vak Retorica in academische bedrijfseconomie-opleidingen. Ik kom daar op terug. Maar daardoor wees hij ook op iets wat ik niet echt doorhad, wilde zien: retorica regeert nog steeds, zeker in het gebruik van sociale wetenschappen in maatschappelijke discussies.

Vóór de wetenschappelijke revolutie in de 17de eeuw in Europa was de retorica de leidende methode van bewijsvoering, ook binnen de Europese universiteiten. Retorica, welsprekendheid, de kunst van het overtuigen, was de methode waarmee beweringen over hoe de wereld in elkaar zit 'bewezen' werden. Die rol ver-

dween, in de natuurwetenschappen het eerst, in de 17de eeuw. Zoals Floris Cohen het formuleert in zijn recente boek 'De herschepping van de wereld' (2008, p.11): 'Voor het eerst hebben [natuurwetenschappers] ... zich onder vallen en opstaan procedures en praktijken aangeleerd die het mogelijk maakten na te gaan of een aannemelijk ogende bewering [over hoe de wereld werkt] meer is dan dat: een aannemelijk ogende bewering'. De retorica verloor het in de academische natuurwetenschap in Europa van die 'nieuwe procedures en praktijken'. In die procedures en praktijken nemen wiskunde en statistiek, toetsen, een belangrijke plaats in.

Voor de sociale wetenschappen en dus ook voor de bedrijfseconomie en accountancy komen dergelijke 'nieuwe procedures en praktijken' pas ter beschikking in de vroeg-20ste eeuw, na de uitvinding van inferentiële statistiek. Dat was door wetenschappers als Ronald Fisher en, de minder bekende, E.J.G. Pitman. Het gebeurde met het oog op de analyse van de uitkomst van agrarische en soortgelijke experimenten. Niet lang daarna maakten anderen, Jan Tinbergen heeft daarin een belangrijke rol gespeeld, deze inferentiële statistiek ook bruikbaar voor door observatie verkregen gegevens: voor observationeel onderzoek. Ook voor de sociale wetenschappen dus. Daarin zijn experimenten nu eenmaal veel moeilijker uitvoerbaar. Daardoor werd het daar ook mogelijk om 'aannemelijk ogende beweringen' over hoe de sociale wereld werkt, expliciet te toetsen. Vandaar dat Bedrijfseconomie-opleidingen tegenwoordig Statistiek- en Wiskunde- onderwijs bevatten (en Micro-economie als theorie over het menselijk gedrag om die beweringen te genereren). De inferentiële statistiek omvat ook de onderzoeksopzet, niet alleen het toetsen. Het ontwerp van steekproeftrekking, als nodig, is vaak onderdeel van de opzet van onderzoek in de sociale wetenschappen. Door dit alles verdween ook in de academische bedrijfseconomie en accountancy de rol van retorica als bewijsvoering.

Het was dus vreemd om Bonet in Sant Cugat een pleidooi de horen houden ten voordele van retorica. Maar tegelijk ook niet. Het is ontvullend, maar retorica inderdaad regeert in bedrijfseconomische discussies nog steeds. Deelnemers daaraan maken er gretig gebruik van. Niettegenstaande hun 'opvoeding' in de inferentiële statistiek. Het zijn vaak bedrijfseconomen en economen immers. Ik geef drie voorbeelden. Het zijn drie voorbeelden van recente beweringen waarin

de retorica overwon. Ze hebben alle drie met accountancy en goed ondernemingsbestuur te maken.

Drie voorbeelden

In Nederland is een groot deel van de woningvoorraad in het bezit van woningcorporaties. Daarvan zijn er nu zo'n 350 van in Nederland en 10 jaar geleden nog 450. Die hebben 2,5M woningen in bezit. Er hebben zich bij deze corporaties problemen voorgedaan de afgelopen jaren. Daar is een parlementaire enquête naar gedaan. Die enquête betrof zeven corporaties. Die zeven corporaties bezitten zo'n 8% van de corporatiewoningen in Nederland. De jaarstukken van de corporaties worden door een accountant gecontroleerd. Vandaar dat accountancy ook bij de woningcorporatiediscussie werd betrokken. Maar die 8%, op zichzelf al niet zo hoog, is toch nog misleidend. De problemen deden zich ruwweg in de afgelopen 10 jaar voor. Er zijn dus 400 (gemiddeld genomen) maal 10 (jaar): 4000 'woningcorporatiejaren' waarin zich mogelijk een probleem kon voordoen. De problemen in de zeven onderzochte corporaties hebben zich, stel, in vijf corporatiejaren voorgedaan: 35/4000. Dat is maar 1% probleemjaren. Iets nader toezien levert wellicht nog een aantal andere problematische corporatiejaren op. Maar niet veel meer. Als de periode van terugkijken wordt verlengd, dan daalt het percentage probleemjaren natuurlijk weer. Kortom, het gaat veel vaker goed bij woningcorporaties, dan verkeerd. Toch werd deze verhelderende tegenwerping, deze bewering, niet geaccepteerd door de enquêtecommissie tijdens een verhoor. De gene die de tegenwerping maakte, Arnoud Boot, werd streng, retorisch, terechtgewezen door de commissie. Meer dan de helft van de commissie bestond uit (bedrijfs)economen.

Een tweede voorbeeld is de uitkomst van het recente AFM-onderzoek naar de kwaliteit van de accountant-scontrole van de grote-4 accountantskantoren in Nederland. Dat onderzoek wilde een beeld geven van die kwaliteit. Het oordeel is niet lovend. Maar het onderzoek, de steekproeftrekking is direct zichtbaar gebrekkig opgezet. Een bewering over de kwaliteit van de grote-4 kan niet gedaan worden op grond ervan. Dat belette Gerben Everts van de AFM niet om dat, retorisch, wel te doen: in het tv-programma Nieuwsuur. Hij werd niet tegengesproken. De interviewer was duidelijk tevreden met de retorica van Everts. Everts heeft bedrijfseconomie gestudeerd.

Het derde voorbeeld is de invoering van de verplichte accountantskantoorroulatie bij OOBs in Nederland. In de discussie daarover voorafgaand aan de wetswijziging heeft relevant academisch onderzoek, beweringen over de effecten van roulatie, uitgevoerd volgens de regels van de inferentiële statistiek, nauwelijks een rol gespeeld. Ik heb daar al op gewezen in mijn lezing op het MAB-symposium in het najaar van 2012 (Buij-

ink, 2013). Ook hier leverde retorica de belangrijkste bewijsvoering in de discussie.

Een probleem is dat, en dat onderlijnt de krachtige rol die retorica nog steeds speelt, er bijna geen niet-retorisch weerwoord mogelijk lijkt. Arnoud Boot leek dat in te zien en weersprak de commissie niet. De grote-4 kantoren weerspraken Gerben Everts niet. De Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA) heeft de Tweede- en Eerste-kamerleden over het voornemen tot de verplichting van kantoorroulatie met rust gelaten. Eduard Bonet heeft dus wellicht het gelijk aan zijn zijde. Het lijkt realistisch om in academische opleidingen bedrijfseconomie en accountancy een grotere plek voor een vak Rhetorica in te ruimen. Het zou ook zeker in een zeer moderne vorm gegeven kunnen worden. Het zou de vorm aannemen van 'mediatraining': in alle vormen van hedendaagse high tech media. Tegelijk: het doet natuurlijk wel een met een goede reden verdwenen Middeleeuws element van het universitair onderwijs herleven.

Rhetorica kan tot foute keuzes leiden

Hoe komt het dat 'de nieuwe procedures en praktijken' (de werkwijze van de inferentiële statistiek) om antwoorden te geven op vragen over hoe de sociale wereld werkt zo gemakkelijk het onderspit delven? Ook al omdat op retorica gesteunde antwoorden tot foute keuzes zullen leiden en hoge opportuniteitskosten kunnen genereren.

Het kan niet anders dan dat het propageren van op retorica gesteunde beweringen over bedrijfseconomie en accountancy problemen hoge 'opbrengsten' oplevert voor de betrokken media, politici, regelgevers. Alle betrokkenen zouden door hun opleiding moeten weten dat er een veel betere methode dan retorica is om tot waarheid te komen: de inferentiële statistiek. Ze verkiezen (!) gebruik te maken van retorica.

Bovendien hebben onderzoekers als Donald Rubin en Guido Imbens (alumnus van Tilburg) het gebruik van de inferentiële statistiek voor observationeel onderzoek nog weer beter gefundeerd de laatste 10 jaar. Bovendien hebben onderzoekers als John List, die onlangs in Tilburg een eredoctoraat ontving, methoden van experimenteren met betrekking tot bedrijfseconomische vragen ontwikkeld. Daardoor worden de methoden van Fisher en Pitman in de sociale wetenschappen direct bruikbaar. De statistiek voor bedrijfseconomie en accountancy is ook alleen maar beter geworden.

Het invoeren van een bedrijfseconomisch universitair vak Rhetorica mag dus niet leiden tot het verminderen van de ruimte voor Statistiek-onderwijs in universitaire bedrijfseconomie en accountancyprogramma's. Daar zijn twee redenen voor te geven.

Enerzijds, cynisch, retorica moet ondersteund worden door ware kennis. Inderdaad, een retoricus weet heel graag ook hoe de wereld echt in elkaar zit. Dat is een punt dat Watts en Zimmerman (1978, 1979, 1986) al

maakten over het normatieve, retorische, accountancy-onderzoek van voor de jaren 1970. Maar anderzijds ook omdat het hopelijk de ‘psychologische’ kosten voor de betrokken media, politici en regelgevers van het kiezen voor retorica als ‘bewijsvoering’ zal verhogen. U ziet, ik blijf enigszins naïef. Wellicht zal mij nu tegengeworpen worden dat ikzelf retorica bedrijf door maar drie voorbeelden te geven. Die tegenwerping begrijp ik. Er ligt hier een mooi onderzoeksvoornemen. ■

Prof. Dr. W.F.J. Buijink is Hoogle-
raar Bedrijfseconomie aan de
Universiteit Tilburg.

Literatuur

- Buijink, W.F.J. (2013). Ongefundeerde stapeling van wet- en regelgeving. Opgenomen in Verslag van het MAB-symposium. Wijzigingen in de accountantswetgeving nationaal en internationaal. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 87(1/2), 61-63.
- Buijink, W.F.J. (2006). Evidence-based financial reporting regulation. *Abacus*, 42(3/4), 296-301.
- Cohen, H.F. (2008). De herschepping van de wereld. Het ontstaan van de moderne natuurwetenschap verklaard. Uitgeverij Prometheus, Bert Bakker.
- Watts, R.L., & Zimmerman, J.L. (1978). Towards a positive theory of the determination of accounting standards. *The Accounting Review*, 53(1), 112-134.
- Watts, R.L., & Zimmerman, J.L. (1979). The demand and supply of accounting theories: The market for excuses. *The Accounting Review*, 54(2), 273-305.
- Watts, R.L., & Zimmerman, J.L. (1986). *Positive accounting theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.